

egész a 17-ik századig. Közös fürdőkben pedig nők és férfiak még a 15. században meztelenül fürdöttek. Hogy ezen meztelenség nem oka a nemi kicsapongásoknak, azt az afrikai Mtesa esete bizonyítja; felszolgáló leányai mind meztelenül járnak, mert a meztelenség a nemtelenség kifejezése. Sokkal később lett az öltözet a szemérem védője, mikor t. i. az emberi lélek már annyira raffinirozottá lett, hogy az ösztönt egyszerűen a kép látása felingerelte. Addig a ruházatnak nem volt a szemérmertességgel semmi czélszerű viszonya.

Böhm Károly.

Briefe von und an Hegel. Herausgegeben von Karl Hegel. Két kötet IX. 430 és 399 oldal. Arczképpel és facsimilével. Lipsce Duncker és Humbolt. Ára 16 mark. Hegel összes műveinek, ezelőtt ötven évvel megjelent, 21 kötetes kiadásából egyes kötetek teljesen elfogytak s nem voltak többé kaphatók a könyvpiacson, meg antiquariusi uton sem. Ezen a hiányon akart segíteni Németország egyik kiválóbb s legértelmesebb könyvkiadó czége, mikor a hiányzó köteteket újra nyomatta s ez által a munkát ismét egészszé és kaphatóvá tette. Hegel Károly, a philosoph kisebbik fia, az erlangeni historikus, mint sajtó alá rendező, kezei közt, azonban, a levelezések oly nagy száma gyült össze, hogy tanácsosnak látszott két kötetet formálni belőlük. Ez a két kötet fekszik most előttünk.

Azt hiszük tulmerész következtetés lenne, Hegel műveinek újra megjelenéséből, a hegeli philosophia feljulását várni. A dolog ez oldalával tehát ne is foglalkozunk. Inkább a ma megjelent, legnagyobb részt eddig kiadatlan, levelek nyomán mondunk el egyet-mást, a philosoph élet-rajza kiegészítéséhez, melyek egyuttal Németország művelődés történetéhez szolgáltatnak adatokat. Ez tünik főként ki az 1806—1816 közt Niethammer, bajor minisztertanácsossal váltott levelekből. Niethammer a menyire ostromolt, ép oly gondos barátja volt a fiatal philosophnak. Érdekes a levelekben Niethammernek ez a terve, hogy a középiskola humanistikusra és realistikusra különítessék. Még érdekesebb, hogy Niethammer az elsőnek, kezdettől fogva, oly tervet tűz elé, melyben az ethikai és jogi fogalmak megismertetésére van fektetve a fősuly, s a tervező egyelőre megelégszik „Kant iratai megismertetésével.“ Ugy látszik, hogy Niethammer éppen Hegelnek szánta a terv megvalósítását, azonban még Hegel is visszariadt tőle, a terv utasítása legalább sohasem jelent meg.

Hegel 1807-ben elhagyta Jenuát, hol a háborus viszonyok, az egyetem feloszlataa következtében magát fentartani nem tudta s átvette a „Bamberger Zeitung“ szerkesztését, mint „Nähr- und Wartestellet“ s

kapott érte 540 frt. évi fizetést. Megbiztatták egyúttal, hogy kiadója akad, s hogy művének minden eladott példánya után egy forintot kap. Érdekes hogyan fogja fel Hegel hirlapírói állását. Ezt írja a többek közt Schellingnek: „Noha a foglalkozás nem egészen nekem való, sőt tán a világ előtt nem is eléggé illedelmes — legalább nem becstelen.“ Ugy látszik, hogy voltak valami tervei lapjával, ezt igazolja következő nyilatkozata: „Hirlapjainkat, mind, rosszabbnak kell tartanunk a francziákénál s érdekes volna egy oly német hirlapot csinálni, mely a francziakét megközelítené, anélkül, hogy a pedanteriáról s a pártatlanságról, a mit a német első sorban megkíván, lemondana.“

Hegel, épen úgy, mint Göethe nagy tisztelője volt Napoleonnak. 1806. okt. 13. kelt levelében így ír: „Láttam a császárt, e világlelket, szemle-ütra kiindulni a városból (Jenából;) valóban csudálatos érzés az, egy ily individuumot, mely itt egy ponton centralódik, egy lovon ülve látni, kinek befolyása a világra kiterjed, mert a világon uralkodik.“ Egy 1807-ben kelt levélben pedig azt írja: „A nagy államtan-tanár Párisban ül. A württembergi államtanács felosztatása után, Napoleon dühösen mondta a württembergi miniszternek: Nem despotának tettem én urát, hanem souverainnek! — A német fejedelmek még nem fogták fel miben áll egy szabad monarchia — Napoleonra vár mindennek organisálása.“ A jénai utközetet Hegel a felszabadulás napjának tartotta s nagyra volt vele, többször emlegette, hogy első nagy művet, a Phänomenológiát a jénai csata éjszakáján fejezte be. Később lohad ugyan, egy kissé, Napoleon iránti lelkesedése, de fiatalkori emlékei mindig megmaradnak.

Hegel végre megszabadul ujságíró állásától, mely sohasem volt inyére, Nürnbergben igazgató lett s aztán emelkedése biztosítva volt. Egy a különös Hegel hirlapírói szereplésében. A hirlapírással foglalkozásnak, még ha csak átmenetelig történik is, rendesen meg van az a haszna, hogy az illető beleokul az irodalmi fogásokba. Hegelen az nem látszott meg. Maradt oly nehézkesnek, oly nehezen érthetőnek, a minő korábban volt. E levelek alig járulnak valamivel philosophiája megvilágosításához. **F.**

Ki a szerzője a természet törvényeknek? E cím alatt Wundt Wilmos, a jeles physiologus és korunk egyik legkitünőbb bölcésze, igen érdekes s szellemes czikket közöl az általa kiadott Philosophische Studien tavalyi 3-ik kötetének 3-ik füzetében.

Wundt szerint az egyes szók jelentőségei, az idők folyamában, sajátos vándorlásokon s átalakulásokon mentek keresztül. Ily vándorlásnak volt alávetve a „törvény“ szava is, mely a polgári jogrend köréből — hol eredetileg használ-